

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMIE VĚD
V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ 1977

BRNO 1980

Jungburgwallzeitliche Skelette aus Hodonín/Bez. Hodonín/.
Bei Terrainherrichtungen auf dem Platz in Hodonín wurden im Juli 1973 sieben Skelettgräber abgedeckt, die der Grabungsleiter Z. Klanica in das 11. Jahrhundert datiert. Drei von diesen enthielten Überreste von erwachsenen Personen, in vier waren Überreste von Kindern und Unerwachsenen/Neugeborener, ein 9 Monate altes Kind, ein sechsjähriges Kind und ein Unerwachsener im Alter von 15 - 16 Jahren/ gefunden.

JUNGBURGWALLZEITLICHE FUNDE AUS MORKŮVKY /Bez. Břeclav/

Josef Ung er, Regionální muzeum Mikulov

Beim Baue des Kindergartens fand man Scherben jungburgwallzeitlicher Keramik, die der Chronist Fr. Kyncl barg.

ARCHEOLOGICKÝ VÝZKUM POHŘEBIŠTĚ PŘI ROMÁNSKÉ ROTUNDĚ V PUSTIMĚŘI

/okr. Vyškov/

Čeněk St a n ě a, AÚ ČSAV Brno

/Obr. 29, tab. 9/

Pustiměř patří k nejvýznamnějším historickým místům na Vyškovsku, neboť se již v 11. století připomíná mezi nejdůležitějšími moravskými centry. Tehdy stál Pustiměřský hrad na hradisku pod Zelenou horou, kde jako jedno z mála moravských středisek navázal na místní velkomoravské tradice. Hrad původně s hlinitodřevěnou konstrukcí opevnění byl v polovině 13. století přestavěn z kamene a zanikl v druhé čtvrtině 14. století. Již před přestavbou hradu existovala nepochybně osada Pustiměř. Archeologickým dokladem prvního řádu je pro ni románská rotunda obklopená pohřebištem na svahu v severním cípu dnešní obce. Zbytky rotundy zkoumal v roce 1891 P. Fr. Vaculík, v jřícitých letech potom V. Procházka z vyškovského muzea spolu se Státním památkovým úřadem v Brně. Již V. Procházka se podařilo získat nálezy závažné pro datování rotundy a to jednak moravské denáry z první poloviny 12. století - jeden úředního olomouckého knížete Oty II. Černého /tr. 1126 v bitvě u Chlumce/, druhý úředního knížete Vladislava, od roku 1158 českého krále, jednak esovitou záušnicí malého typu z hrobu pod velkým kamenem severně od apsidy.

Archeologický výzkum v letech měsících 1977 provedený v soulase s dlouhodobou koncepcí památkové péče na okrese Vyškov měl získat všechny dostupné archeol. prameny z rotundy a jejího bezprostředního okolí k osvětlení dějin této stavby a připravit podklady k restauraci objektu, aby byl zachován pro budoucnost a mohl být zpřístupněn veřejnosti. Realizaci výzkumu finančně /pracovní síly/ zajistil odbor kultury ONV Vyškov, zejména péčí insp. O. Knapa, za úzké organizační spolupráce MNV, ZDŠ a JZD v Pustiměři. Odborného vedení prací se podle rozhodnutí předsedy Krajské památkové komise akademika J. Poulíka ujal Krajské středisko státní památkové péče v Brně zastoupené dr. L. Konečným, který sledoval především architektonické prvky, a Archeologický ústav ČSAV v Brně. O technické řízení prací se kromě techn. pracovníku AÚ ČSAV velmi zasloužil p. Vojtěch Knap z Drysic. Podrobné a ucelené vyhodnocení poznatku o vývoji románské rotundy podá dr. L. Konečný. Následující řádky shrnují výsledky výzkumu pracovníku Archeologického ústavu ČSAV, kteří pod referentovým vedením provedli výzkum severně od rotundy, uvnitř odkryli pouze tři kostrové hroby a dohlédli na opětné otevření destrukované hrobky uprostřed rotundy.

Severní stěna rotundy spolu s vysokou kamennou zdí, sklánějící se prudce po svahu k apsídě, ohraničovala východní cíp zahrady velkostatku, který vznikl v místech někdejšího kláštera. Úroveň terénu v zahradě byla až o 300 cm vyšší než podlaha rotundy, neboť stavba byla jednak zařiznuta do svahu, jednak vytvořila hráz, která zadržovala splachy pudy a později také lákala k vyrovnání zahrady navážkami. Ve dnech 4. 7. - 7. 7. 1977 byly uvnitř zahrady v pásu asi 230 - 300 cm širokém podél severní stěny rotundy bagrem odstraněny náplavy a navážky do hloubky max. asi 200 cm. Ve východní části takto odkrytého pásu zastala téměř nedotčena pod navážkami původní tmavě šedohnědá vrstva s četnými kameny. Nad žlutkovým sprašovým podložím byla asi 70 cm mocná. Její hladinu v severním a východním profilu prukopu zvyrazňoval vápenatý pás 5 - 10 cm silný, který snad vznikl při stavbě východní zdi zahrady, tedy jistě až po založení kláštera, po polovině 14. století. V hloubce asi 250 cm pod povrchem navážek, asi 50 cm nad odsazením základu rotundy projevovaly se v kulturní vrstvě hrobové jámy; u některých hrobu v západní části výkopu nebylo vůbec možno jámu rozeznat. Na západní straně přiléhala k rotundě čtyřhranná stavba, patrně věž. 445 cm dlouhá, na jejímž konci se zkoumaná plocha zúžila na 155 cm. Severně od věže byly hroby uloženy

výš než při rotundě. Složitá stratigrafická situace byla při rohu, jenž byl vytvořen stěnami rotundy a věže. V hloubce 200 - 230 cm pod povrchem navážek při zdi rotundy byla 150 cm podél stěny věže v šířce 45 - 100 cm vrstva lidských kostí 30 cm mocná. Některé kosti byly opáleny až spáleny, při nich se vyskytovaly dřevěné uhlíky. Vrstva kostí byla proříznuta při probourávání vchodu na severozápadní straně rotundy. Svislé spáry po něm zůstaly ve vzdálenosti 40 - 195 cm od kraje věže při rotundě. Z původní zdi v těch místech pocházejí také bezpochyby velké kameny, překrývající nahromadělinu lidských kostí při stěnách.

Severně od rotundy a věže jsme odkryli 23 koster nebo jejich částí v rituální poloze a několik dalších hrobů, zasahujících pod vysoké navážky, jsme zaregistrovali. Všechny hroby zachovávaly západovýchodní orientaci. Z odkrytých koster bylo sedm dětských, z toho pět drobných a dvě větší v dvojhrobě. Celkový rázem patří hroby k dvěma horizontům: starší zastupují čtyři hroby pod kameny, do mladšího spadají všechny ostatní pohřby. Hroby mladšího horizontu mají všechny středověkého hřbitova při kostelíku: jsou relativně nehluboké, v několika vrstvách nad sebou, později uložené pohřby narušují starší kostry, hrobové jámy se ve většině případů nerýsují, neboť mají paže překříženy na prsou, hroby jsou bez náležů. Nejvýše uložený hrob č. 12 na západním kraji výzkumu byl naříznut při stavbě kamenného domu, který navazoval na západní stěnu věže. Zdá se pravděpodobné, že mladší horizont hřbitova na severní straně rotundy bude možno klást do 13. a první poloviny 14. století, před vznik kláštera.

Zvláštní postavení zaujímají čtyři hroby a to č. 9, 10, 14 a 17. Byly v pásu severně od věže a rotundy, zhruba souběžně s podélnou osou stavby. Patřil k nim nepochybně i hrob severně od apsidy; odkrytý v roce 1932 V. Procházka. Hrobové jámy byly na žlutkovém podloží překryty nestejnými, 5 - 17 cm silnými kamennými deskami. Jednotlivá byla pouze nepravidelně pětihranná deska velikostí 135 x max. 85 cm nad hrobem č. 10. Nepravidelně oválná plocha hrobu č. 9 o rozměrech asi 170 x max. 100 cm pocházela z jednoho bloku, v západní třetině se však příčně rozšířila. Nad hrobem č. 14 se z kamenného příkrovu zachovaly pouze dva menší ploché kameny nad západní částí jámy. Konečně hrob č. 17 překrývaly dva velké ploché kameny, skloněné na severní stranu, západnější lichoběžníkovitý, východní trojúhelníkovitý se základnou při sousední desce. Společně všem těmto hrobům bylo, že po zvednutí kamenů se objevila na pohled čistá žlutka, hrobové jámy se nerýsovaly. Přibližné tvary jam jsme upravili podle drobných náznaků, např. podle ojedinělých malých kamenů při stěnách, a podle poloh koster. Pod kamennými deskami dosahovaly tyto hroby hloubky 60 - 80 cm. Kostra v hrobě č. 10 byla zcela rozrušena, ostatní ležely na zádech s pažemi nataženými podél těla. Hroby č. 9 a 10 byly bez nálezu, z hrobů č. 14 a 17 jsme získali po jedné bronzové stříbrem plátované osovité záušnici, které v obou případech stály při levé straně dolní čelisti. Obě záušnice byly 3,8 mm silné, z hrobu č. 14 byla menší / ϕ . 2,85 x 2,9 cm/, značně poškozená, z hrobu č. 17 větší / ϕ . 3,65 x 3,45 cm/, s téměř úplným stříbrným plátováním, její rozšířenou osovitou kličku / ϕ . 4,5 mm/ podélně člení dva jemné žlábky. Obě osovité záušnice je možno rámcově datovat do 12. století.

Na rozdíl od mladšího horizontu hrobu lze přiznat hrobům pod kameny charakter mladohradištního pohřebiště a srovnávat je s nejbližší stojícím pohřebištěm v Nové Dědině, okr. Kroměříž, poloha "Na Kostelíku"⁴. V této souvislosti je třeba znovu zduraznit, že kamenné desky v Pustiměři nekryly hrobové jámy nad osou hrobu či kostry a že se pod kameny nerýsovaly hrobové jámy; zdánlivě se pod nimi objevilo čisté podloží. Snad stejné to bylo i v Nové Dědině u hrobu č. 88, kde podle J. L. Červinky "pod velkým kamenem oválného tvaru asi 1,7 m zdělí a 70 cm zšíří, hrobové jámy nebylo"⁵. Shodně s V. Šikulovou můžeme konstatovat, že kamenné desky nad mladohradištními hroby jsou na Moravě ojedinělé. Ve větším počtu se vyskytují v 12. a 13. století na Slovensku⁶. Hroby pod kameny v Pustiměři byly zahlubovány do čisté žlutky, nad níž byl odstraněn tmavý humus, neboť jen tak mohl zůstat jejich zásep zcela nepromíšen a kamenné plotny mohly být položeny bezprostředně na žlutku. Je možno předpokládat, že byly ukládány na terase, která vznikla při stavbě rotundy, a to krátce po jejím postavení.

Při výzkumu vnitřního prostoru rotundy byly zachyceny tři hroby kromě zděné hrobky uprostřed, v níž byl podle písemných zpráv pochován v polovině 14. století zakladatel pustiměřského kláštera olomoucký biskup Jan Volek. V severozápadní čtvrtině ležela v hloubce 105 cm pod původní podlahou kostra muže, při ní byla ramenní kost jiné osoby, v zásepě se vyskytovaly úlomky pálených cihel a omítky. Při jižní stěně rotundy jsme v hloubce 150 cm pod odsazením základů odkryli kostru dítěte ve věku do 10 let a těsně vedle dovnitř útlou dospělou kostru, snad starší ženy, na rukou s ružencem sestaveným ze skleněných korálků a bronzového závěsku, představujícího Madonu na půlměsíci s dlouhou horizontální šipkou. Uvedené tři hroby pocházejí z doby, kdy se rotunda stala součástí kláštera, založeného 30. září 1340 biskupem Janem Volekem, zasvěceného "dětství Ježíše Krista a jeho matky Marie". Zasvěcení kláštera snad vysvětluje motiv závěsku na ruženci. Přesnější datování umožní podrobné vyhodnocení získaného archeologického materiálu.

Při odkrytí zbytků zděné hrobky uprostřed rotundy byly získány útržky tkanin protkávaných zlatými nitěmi, zlomky lidských kostí a stříbrný denár olomouckého úředního knížete Oty II. Černého. Zlomky kostí pocházely ze tří jedinců; téměř celá lebeční klenba patřila ženě, několik drobných kostí mohlo být z muže, další kosti byly dětské. Hlavní pohřeb biskupa Jana Volka byl exhumován při zrušení církevního posvátní rotundy v osmdesátých letech 18. století⁷.

Poznatky z výzkumu hrobů uvnitř rotundy vedou k zamyšlení nad původem denárů z první poloviny 12. století, které byly hlavní oporou časného datování vzniku stavby. Druhotně uložené lidské kosti v hrobech upozorňují na možnost existence pohřebiště již před stavbou kamenné svatyně. Objevené mince by tak mohly být z rozrušených hrobů. Tato eventualita není v rozporu s pozorováními při odkryvech severně od rotundy; nevylučuje uložení hrobů pod kameny k stojícímu kostelu.

P o z n á m k y :

- 1 Č. Staň , Zjišťovací výzkum na hradisku Zelená Hora u Vyškova na Mor., PV 1963, 56-59, tab. 31.
- 2 V. Procházka , Románská rotunda v Pustiměři. Vyškov 1933.

- 3 V. Mencil , Románská Pustiměř, in: Zprávy Okresního vlastivědného muzea ve Vyškově, č.4, leden 1957.
- 4 I.L. Červinka , Poslední slovanská pohřebiště na Moravě, Brno 1927.
- 5 I.L. Červinka 1.c., 6.
- 6 V. Šikulová , Moravská pohřebiště z mladší doby hradištní, Pravěk východní Moravy I-1958, 92-93.
- 7 O. Krupica , Pohřebiště z XII. - XIV. stor. v Krásne na Slovensku, AR V 1953, 193-194. M. Hanu - liak , Problematika hrobov pod náhrobnými kameni v XI.-XIV. stor. na Slovensku, in: Typy sídlisk v 10.- 13. storočí na území Československa a ich vzájomné vzťahy, Tézy referátov, Nitra-Nové Vozokany 2.-7. októbra 1977, 8-9.
- 8 V. Procházka 1.c., 8.
- 9 Podle určení doc.dr. J. Sejbala , CSc., ředitele MM v Brně.
- 10 Antropologický posudek vypracoval dr. M. Stloukal , CSc., z NM v Praze, který po zpracování vše - ho kosterního materiálu od rotundy v Pustiměři připraví jeho vyhodnocení.
- 11 Za laskavé upozornění na tuto skutečnost registrovanou v písemných pramenech děkuji dr. L. Konečnému.

Archäologische Grabung des Gräberfeldes bei der romanischen Rotunde in Pustiměř /Bez. Vyškov/. Die Burg von Pustiměř, die auf dem Burgwall unter Zelená Hora ¹ stand, gehörte im 11. Jahrhundert zu wichtigen mährischen Zentren. Später Übergang sie in den Besitz des Bischofes von Olomouc. In der Mitte des 13. Jahrhunderts wurde sie aus Stein umgebaut. Noch vor dem Burgumbau wurde auf dem Hang im nördlichen Zipfel der heutigen Gemeinde, ca. 2 km südöstlich der Burg, eine romanische Rotunde errichtet, die die bedeutende Stellung der Niederlassung Pustiměř ²⁻³ bezeugt. Bei diesem Heiligtum wurde vor der Mitte des 14. Jahrhunderts ein Frauenkloster gegründet. Zur Wüstung der Rotunde kam es im 18. Jahrhundert. Ihre Überreste hat man im Jahre 1891 und in den Dreissiger Jahren unseres Jahrhunderts untersucht. Im Jahre 1977 führte man zum erstenmale eine archäologische Grabung auf der Nordseite der Rotunde durch, wo ungefähr 2 m mächtige Aufschüttungen waren. Dort wurde ein Gräberfeld entdeckt, auf dem 23 W-O-orientierten Skelette oder ihre Teile in ritueller Lage abgedeckt worden waren. Die Gräber gehören zwei Zeithorizonten an. Die Gräber des jüngeren Horizontes haben alle Merkmale eines mittelalterlichen Kirchenfriedhofes: sie sind relativ flach, in einigen Schichten übereinander, später beigelegte Bestattungen stören ältere Skelette, die Grabgruben heben sich meistens nicht ab, die Verstorbenen haben die Arme auf der Brust gekreuzt, die Gräber sind fundlos, in der Ecke zwischen äusseren Wänden der Rotunde und des Turmes wurden Menschenknochen aus zerstörten Gräbern angehäuft. Das am höchsten gelegene Grab Nr.12 am westlichen Rand der Grabung, wurde beim Bau eines Steingebäudes angeschnitten, das an die Westwand des Turmes bei der Rotunde anschloss. Der jüngere Horizont des Friedhofes auf der Nordseite der Rotunde kann in das 13. und in die erste Hälfte des 14. Jahrhunderts, vor die Entstehung des Klosters gelegt werden.

Den älteren Horizont stellen vier Gräber in der Zone längs der Rotunde und des Turmes vor, mit grossen Steinplatten bedeckt. Das fünfte Grab desselben Charakters hat man im Jahre 1932 nördlich der Apsis abgedeckt. Unter den Steinen erschien ein scheinbar reiner Löss, die Grabgruben hoben sich nicht ab. Die Skelette lagen in einer Tiefe von 60-80 cm unter den Steinen. Zwei Gräber waren fundlos, in zwei war ein bronzenes mit Silber plattierter S-förmiger Schläfenring. Ein bronzenes Schläfenring war in dem Grab aus dem Jahre 1932. Die gefundenen Schläfenringe können in das 12. Jahrhundert datiert werden. Den Gräbern unter den Steinen kann der Charakter eines jungburgwallzeitlichen Gräberfeldes zugesprochen werden und man kann sie mit Einzelfunden von Grabsteinen in Mähren /Nová Dědina/⁴⁻⁶ und mit häufigeren Grabsteinen in der Slowakei vergleichen. Auch diese älteren Gräber wurden zur bereits stehenden Rotunde beigesezt. Von drei Gräbern, die im Inneren der Rotunde ausserhalb der gemauerten Gruft abgedeckt wurden, aus der Zeit nach der Gründung des Klosters stammend, ist eine Frauenbestattung mit Rosenkranz aus Glasperlen bemerkenswert, auf dem anstatt eines Kreuzes ein Bronzeanhänger war, der die Madonna auf einem Halbmond mit einer langen Pfeilspitze darstellt. Der Gründer des Klosters Bischof Jan Volek, im Jahre 1351 in der Gruft inmitten der Rotunde bestattet, wurde bei der Auflösung der kirchlichen Mission der Rotunde am Ende des 18. Jahrhunderts exhumiert.

POVRCHOVÉ SBĚRY ZE STŘEDOVĚKÉHO OBDOBÍ NA KATASTRU ŽELČE

/okr. Prostějov/

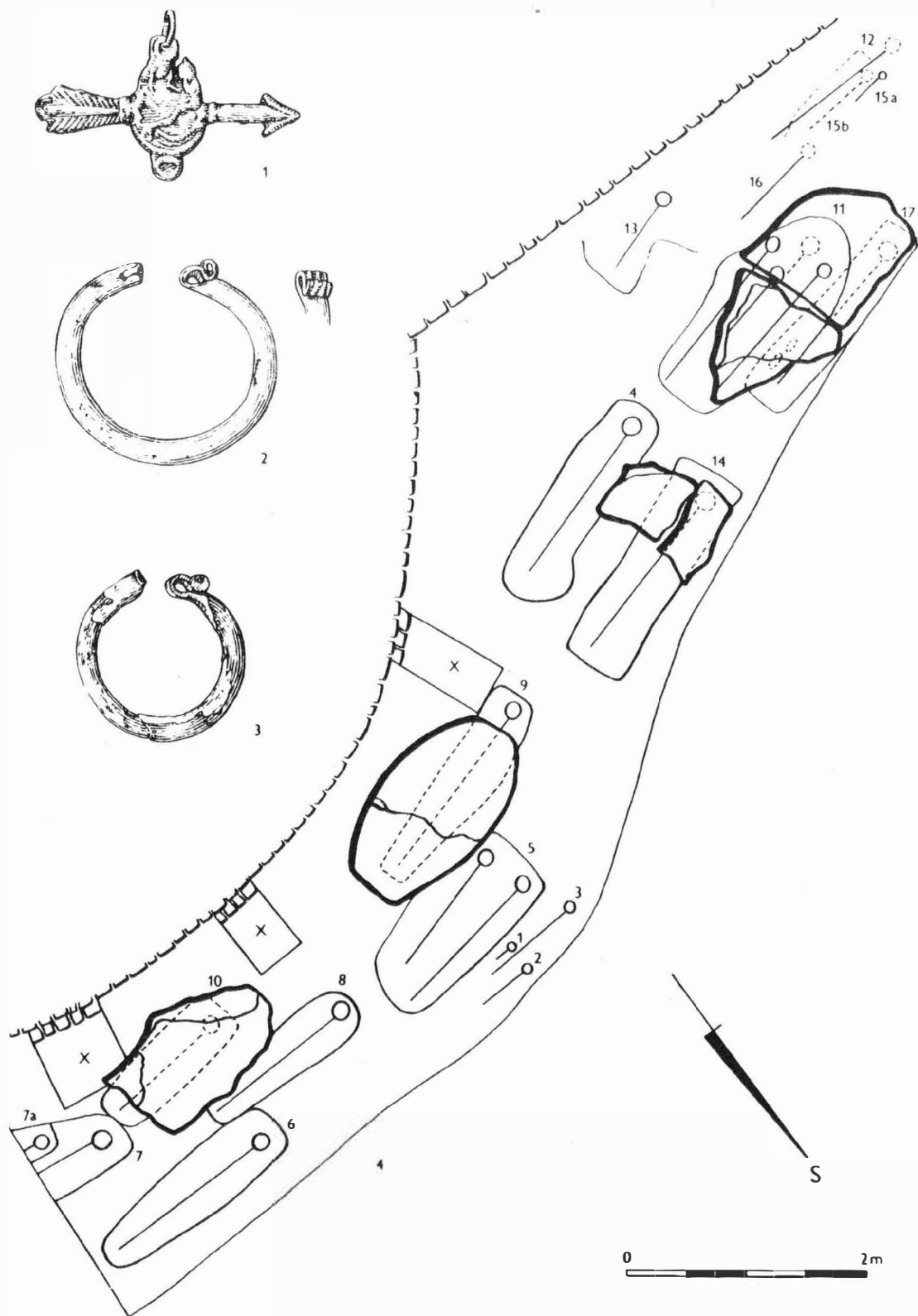
Zdeněk Měřínský, AÚ ČSAV Brno

Na podzim roku 1977 mi byla dr. Nekvasilem, CSc. ¹ předána větší kolekce nálezů z raně středověkého a středověkého období, získaná povrchovými sběry F. Možného na dvou místech želečského katastru. Větší část souboru pochází z trati "Zadní díl" východně od obce. Jsou zde zastoupeny typické tvary mladohradištní keramiky 12. - 1. poloviny 13. století.

Druhá část souboru byla nalezena v trati "Dořtata" severně od obce. Podle dopisu F. Možného se v těchto místech již v minulosti nalézala řada archeologických památek, byly zde vyorávány kamenné zá-

Tab. 9
Pustiměř /okr. Vyškov/. Výzkum pohřebiště z mladší a pozdní doby hradištní severně od rotundy. Pohled od východu. - Grabung des Gräberfeldes aus der jüngeren und späten Burgwallzeit nördlich der Rotunde. Ansicht von Osten.

Obr. 29

Pustiměř /okr. Vyškov/. Plán pohřebiště severně od rotundy /4/; bronzový závěšek z ženského hrobu uvnitř rotundy /1/; bronzové, stříbrem plátované záušnice z hrobů č. 14 /3/ a 17 /2/ severně od rotundy. - - Plan des Gräberfeldes nördlich von der Rotunde /4/; bronzener Anhänger aus einem Frauengrab im inneren der Rotunde /1/; bronzene mit Silber plattierte Ohrgehänge aus Grab Nr. 14 /3/ und 17 /2/ nördlich von der Rotunde.

PŘEHLED VÝZKUMŮ 1977

- Vydává : Archeologický ústav ČSAV v Brně , sady Osvobození 17/19
Odpovědný redaktor : Akademik Josef Poulík
Redaktoři : Dr. A. Medunová, dr. J. Meduna, dr. J. Říhovský
Překlady : Dr. R. Tichý, E. Tichá
Kresby : doc. dr. B. Klíma, A. Malinková, A. Šik
Na titulním listě : Bronzová dýka z únětického pohřebiště v Mušově
Tisk : Moravské tiskařské závody, n.p. Olomouc, závod Gottwaldov,
provoz 34 - Kyjov
Evidenční číslo : ÚVTEI - 73332
Vydáno jako rukopis - 450 kusů - neprodejné